

Capgròs del carrer de Sant Agustí

SOBRE EL FOLKLORE IGUALADÍ

JOSEP ELIAS I FARRÉ

A la Sagrada Escripura, i en el llibre dels Salms, el salmista ens convida a lloar Déu “(...) *al so de corns, amb arpes i lires, amb tambors i danses, al so de flautes i corda, amb címbals sonors, amb címbals triomfants*”. Heus aquí una prova bíblica de la importància que, des de sempre, han tingut la música i la dansa en el món de les celebracions al llarg dels segles i de la història.

Tots els pobles expressen la seva satisfacció i joia amb alguns balls típics, acompanyats de músiques ètniques i particulars o pròpies de cada regió o país. Fins i tot la gent i els grups més primitius tenen les seves danses arcaïques, ni que sigui acompanyades al so de rudimentaris tambors, que ressonen per exemple entre les arbrades de les selves amazòniques o africanes. Són formes i maneres d'expressar sentiments d'alegria o de lloança arrelades entre totes les races que poblen la terra. Cadascuna amb les seves identitats i estils peculiars.

El conjunt d'aquestes mostres les recull el *folk-lore*, un mot format pels mots anglesos “folk” (poble) i “lore” (ciència), que signifiquen, segons indica l'arqueòleg anglès Wiliams J. Tomàs, saviesa popular, o coneixement popular, o sia la ciència del poble. És un terme que va anar fent fortuna tot i tenir els seus detractors, que volien imposar altres definicions per englobar el costumari popular.

Així i tot, alguns estilistes han volgut considerar de manera despectiva tot el que té un caire folklòric, distingint —com afirma l'estudiós Joaquín Díaz— entre la cort i la vila, marcant una diferenciació entre el que consideraven culte i el

que qualificaven de popular, o propi de la plebs.

Tot el que és folklòric té un tresor i representa una riquesa ètnica, transmesa de generació en generació i, per tant, abriga uns valors culturals que no es poden deixar perdre, ni malmetre, tota vegada que atresoren un pes específic en la història i la supervivència dels pobles.

També hem advertit que alguns fan servir el terme *patum*, de gran relleu folklòric i tan propi del costumari berguedà, per qualificar una persona gran o bé alguna cosa passada de moda, sense reparar que la *Patum* està en plena vigència i la seva activitat està més viva que mai, gràcies a l'interès que la gent de Berga ha tingut a conservar les seves tradicions més arrelades i rebudes dels seus avantpassats.

Catalunya té un ric i variat tresor folklòric, que no és ara el moment de descobrir. El seu costumari és ampli i abundós i abasta molts vessants que han donat peu a diverses manifestacions populars que guarden un gran encanteri.

Igualada no es queda pas enrere en aquest aspecte. La nostra ciutat atresora, també, el seu folklòric particular, entroncat amb el general de tot el Principat. Un folklòric que ha tingut sorts diverses. Des d'alguns elements que han perdurat, fins a d'altres que han estat recuperats o estan en vies de reviscolament, i altres que s'han perdut. En aquest sentit, les causes de la desaparició d'alguns costum o dansa típica cal buscar-les en les modernes tendències socials, la manca de constància, la deixadesa, la creença que no cal mantenir coses

arcaiques o... per imposicions.

Així, recordem que, durant els temps dictatorials que hem patit a casa nostra, una ballada de sardanes deixava de ser quelcom quotidià i típic, per convertir-se en una acció reivindicativa en defensa del nostre patrimoni català i de la nostra identitat nacional. Mercès a la “dansa més bella de totes les danses que es fan i desfan”, la gent catalana reclamàvem els nostres drets i les nostres llibertats com a poble. Llavors, participar en una ballada de sardanes era com manifestar-se a favor de la nostra identitat.

Amb tot, val a dir que, en els anys de la postguerra, les cobles i les sardanes ben aviat van recuperar un xic el seu protagonisme. En tenim un exemple en el fet que, ja per Pasqua del 1940, va haver-hi Aplec de la Sardana a la Sala (Jorba) i d'allí va sorgir la idea de crear l'Agrupació Folklorica Igualadina, que ara celebra els seus 60 anys d'existència. Cal assenyalar, com a contrapartida, que el règim franquista deixava “tocar” sardanes, però no permetia “cantar-les”. O sia, que deixava sonar la música, però prohibia el cant de les lletres... i més si aquestes eren de caire catalanista, com és el cas conegut de “La santa espinna”. Igualada —dèiem— ha sabut mantenir vives unes tradicions. Anotem, entre d'altres, la festa dels Reis, tan lloada i preuada, o la dels Tonis, que va celebrar-se, restringidament i clandestina, fins i tot durant els anys de la guerra. Era una forma simbòlica, però reveladora, de l'esperit del poble que no es resignava a perdre una de les seves importants festes gremials. Allà en una horta, propera a la riera, uns pocs familiars devots de Sant Antoni abat celebraven una missa que deia Mn. Amadeu Amenós, sacerdot igualadí que estava amagat de la persecució anticlerical. L'improvisat altar era adornat amb les banderes dels Traginers que, després, donaven uns simbòlics Tres Tombs, en aquell, llavors, allunyat paratge igualadí.

A voltes es vol fer creure que els ajuntaments democràtics han estat els únics defensors del nostre folklore, però cal deixar constància que molta

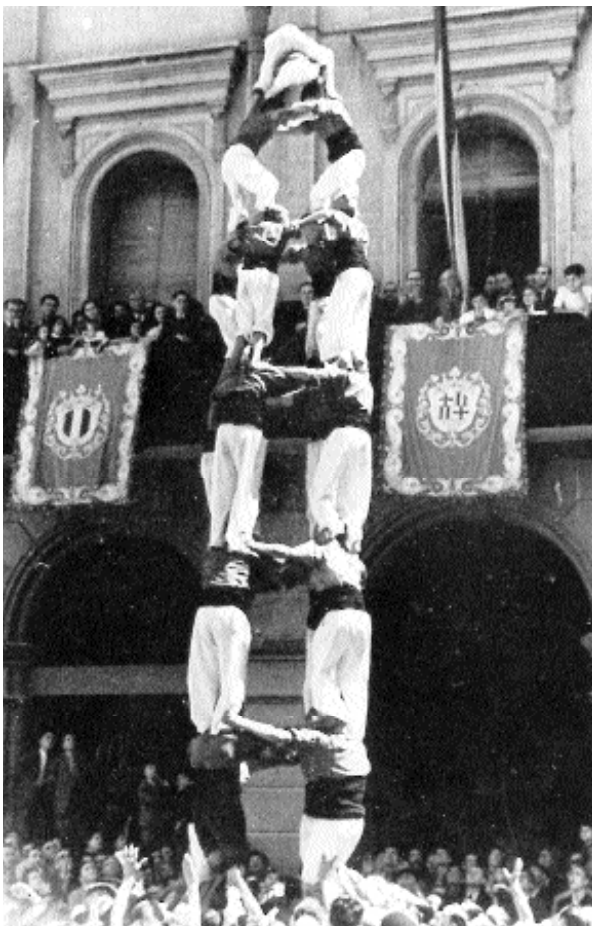
gent igualadina ha treballat per mantenir viva la tradició local, ja en temps dictatorials, tot i que ara —cal reconèixer-ho— hom pot fer-ho amb més llibertat i suport. Només cal repassar la col·lecció de programes de la Festa Major d'Igualada per comprovar que el folklore no ha estat absent de les festes organitzades en honor de Sant Bartomeu, patró de la ciutat. En aquest sentit, resulta curiós veure escrits en la llengua de Cervantes els noms dels bastoners, traduïts com “palitroqueros”... En català o en castellà, la ciència del poble, en més o menys quantitat, hi era present.

Permeteu que, a nivell personal, recordi que amb els bons amics Josep M. del Rio (a.c.s), Amadeu Caballé i Marcel·lí Valls, havíem endegat sengles exposicions folklòriques a l'Aula de Cultura de la Caixa del Penedès, amb fotografies de gegants i castellers, com a actes de festa major en anys predemocràtics.

Amb tot, cal reconèixer que va haver-hi un cicle decadent que va propiciar una etapa grisa, a la qual ha seguit una nova era de reviscolament del folklore català, gràcies a l'interès de les noves generacions, que han furgat en el passat cercant vestigis dels costums que havien estat vigents en altres temps. Ho han fet amb entusiasme i amb il·lusió.

Aquí tenim que el món casteller està vivint una nova “edat d'or”, plantant espadats, torres i castells d'extraordinària dificultat i alguns d'ells superant realitzacions mai no vistes al segle XX. En aquest aspecte estem, fins i tot, en el perill de caure en una vessant que sigui més de circ que no pas de folklore, cercant allò del “més difícil encara”... Aquestes formes competitives s'allunyen del folklore popular, com també passa, en certa manera, en els concursos de colles sardanistes, en què es balla d'una manera molt mecànica, amanerada i mancada de naturalitat i espontaneïtat. Com recordava el bon amic i coreògraf Albert Sans, queden ridículs fins i tot els vestits emprats en aquestes anelles, que sembla que vulguin mostrar el cos més que no pas fer-lo dansar, amb un vestuari emmidonat i un puntejar massa

FOTO: JOSEP CASTELLORT

Els nens del Vendrell, Festa Major d'Igualada, agost de 1946.

seriós, que té ben poc a veure amb la gràcia de les nostres danses.

Cal valorar, però, el fet que esbarts i colles sardanistes han mantingut vius els ballets i les sardanes, per damunt de contravents i situacions desfavorables, gràcies als esforços de la gent que formava part d'aquests conjunts folklòrics i que defensava el nostre tipisme particular i local. A Igualada, per sort, tenim grups que cerquen el tipisme igualadí, massa oblidat, com són l'Agrupació Folklòrica Igualadina o Bitrac Dansa. Aquest darrer, un grup que enguany celebra el seu desè aniversari.

LA SITUACIÓ DEL NOSTRE FOLKLORE

Hi ha altres casos de recuperació del nostre folklore, que podem esmentar en una certa recopilació de l'estat en què es conserva actualment:

- Els cònsols del carrer de Sant Agustí, en la seva festa de carrer, avui pràcticament oblidada, van reviscolar diverses comparses igualadines: cercolets, pastorets, diables, nans, gegants...

- Amb els Moixiganguers hem recuperat l'aspecte casteller d'aquelles colles del "Traguetes" i "El Carinyo" dels anys vint d'aquesta centúria, i, en ocasions puntuals, s'han reviscolat els misteris de la Moixiganga per part d'altres entitats.

- S'han fet intents, més o menys seriosos, per tal de fer novament la Patera, que es va perdre ja en el segle XIX. Una dansa parlada, que algú entronca amb la més antiga de la "Turquia".

- S'ha recuperat la festa del carnestoltes, però no la dels Innocents.

- El barri de la Font Vella conserva els gegants i els nans i, pel Corpus, endega la festa de "l'ou com balla", al brollador de la plaça de Pius XIIè.

- Els grallers de la Gallarda han recuperat les tonades antigues de balls i comparses locals.

- El barri de Santa Caterina, Carme i travessies, si bé va deixar perdre els seus gegants, ara ofereix tot un espectacle amb els seus dracs, tabals i grallers, a més de conservar les cantades de Caramelles.

- De les quasi oblidades i animades festes dels carrers del barri del Bassot, resten, encara, una parella de gegants.

- Els geganters i grallers de la nostra ciutat han mantingut la seva comparsa des del 1943 (parelles de la ciutat, del Poble Sec, del Bassot, de la plaça del Pilar, de *La Veu de l'Anoia*, entre d'altres) que es va enriquir el 1981 amb els dos nans "wikings" i el 1983 amb els altres quatre nans de Llorenç Miquel i Carpi (Traginer Rufus, Petra l'encantadora, el músic Martingales i l'aviador Mosca).

- El Drac (1981) i la Víbria (1988) van retornar a les places i carrers igualadins de la mà, respectivament, de M. Àngels Gual, Emili Miramunt, Isidre

Pujol i Àlvar Ymbernon, i de Pep Soler i Xavier Pedraza. Tenim alguns altres elements del bestiar, com l'elefanta del grup sardanista Montserratí.

· Els Traginers conserven el ball de Crespelles i el toc de la Patera.

En un altre terreny, l'Ajuntament d'Igualada va editar, al llarg de la segona meitat de la dècada dels vuitanta, uns desplegable referits al patrimoni cultural de la ciutat, en els quals no hi va mancar el folklore. Alguns tríptics van tractar, entre d'altres temes, els de les festes populars, els gegants i els nans, les danses, la Moixiganga, el bestiar folklòric i la Patera, amb treballs de recerca d'Emili Miramunt Camps, Marcel·lí J. Valls i Josep Elías Farré. Tot plegat representa un compendi de dades, gravats i fotografies sobre les tradicions d'Igualada que encara esperen la seva inclusió en un llibre, per tal de poder tenir unitàriament un resum del nostre costumari.

Els autors dels textos dels esmentats tríptics vam recollir determinats aspectes dels balls i danses de casa nostra, dels quals es conserven les partitures musicals, a piano, gràcies als treballs de l'arxiver municipal Gabriel Castellà, que les va publicar a "El Somatent", i al mestre Il·luminat Saperes, que les va recollir en unes solfes que van ser editades per l'Ajuntament d'Igualada que presidia el senyor Amadeu Biosca.

UN LLEGAT HISTÒRIC

En el pla històric, i enllaçant la realitat present amb les tradicions més antigues, cal dir que la *Història d' Igualada* de mossèn Joan Segura té documentats els següents balls i comparses locals:¹

1340 - Dos trompadors i un timbaler que

sonava el flaviol

1402 - Festes del Corpus, amb jochs, entremesos i representacions. La Vibria ó'l Drach

1405 - Los castells del Paradís y del Infern

1421 - Representació de la Verge Maria

1451 - Entremés de Sant Miquel amb los diables

1453 - Castell del Infern - Se prohibeix una representació escandalosa (homes anaven a la processó de Corpus enterament nuus ó despullats)

- Focs grechs o voladors

1474 - Entremés dels diables

1475 - Altre castell del Infern

1476 - Representació de la Verge Maria

1489 - Castell de Santa Magdalena: Adam, Eva y lo Angel xerobí - Gegants - Lo ball de la Turquia

1586 - Deu dotzenes de quèts, Turchs, cascavells, màsques y cap d'un diable

1587 - 14 dotzenes de quèts grossos y xics, 24 camals de cascavells, caps dels diables y màsques del ermità y escolà, 17 Turchs, jutglars

1596 - Vint y dues persones que ballaren la Turquia y nou que ballaren los cavalls cotonés, trenta tres camals de cascavells, vestit de Sant Bartomeu, calses del Drach

1599 - La Turquia

1660 - Turquia y diablots (Gabriel Castellà)

1679 - Patera

1701 - Bastoners

1828 - Cercolets, Moixiganga

1852 - Pastorets

Notem que, en aquest recull, hom no encerta a trobar-hi pas cap Àguila, una comparsa, doncs, que no forma pas part de l'inventari del bestiar folklòric igualadí.

De totes les altres, permeteu que ara faci una breu referència especial a la Patera, que ha esdevingut la recerca emblemàtica del tipisme igualadí. En el programa de la festa Major de 1902 encara hi figura programada, però no es té constància que s'hagués representat. Molts anys després, el 1965, l'Agrupació Folklòrica Igualadina va fer un intent

1. Respectem l'ortografia original del llibre.

per recuperar-la. Fins i tot el Dr. Josep Romeu i Figueras va dur a terme un estudi aprofundit amb aquesta finalitat, però l'intent no va reeixir. Arran del primer Festival de Teatre Escolar, els alumnes del col·legi Monalco van presentar una versió abreujada de la Patera el dia 11 de maig de 1980, i la van repetir a la plaça de l'Ajuntament el 7 de juny d'aquell mateix any, abans del III Romiatge a Montserrat organitzat pels Traginers. La mateixa Agrupació Folklorica Igualadina, a finals de 1999, va fer-ne un petit muntatge en la festa de lliurament dels Premis Ciutat d'Igualada.

Han tractat el tema de la Patera, des de diversos angles, molts autors locals i forans que han fet unes documentades aportacions històriques, i a la vegada ben descriptives, que cal tenir presents a l'hora en què algú sospesi les possibilitats existents de restituir-ne la representació d'una manera seriosa, cosa del tot desitjable, per cert.

Retornant a aspectes generals, el folklore més nostrat ha sabut incorporar entre els seus practicants gent vinguda d'altres llocs i molts immigrants s'han identificat amb les tradicions catalanes. D'altra banda, aquests mateixos immigrants van recuperant alhora aspectes del tipisme dels seus llocs d'origen: processons, "ferias de abril", "rocieros", balls de sevillanes, devocions... Cosa ben natural, però que pot fer minvar la integració al costumari català. Alerta, doncs: cal que no defallim i que sapiguem incrementar la riquesa del nostre preuat tresor folklòric lluitant, il·lusionadament, per conservar-lo.

Afortunadament, tenim a Igualada persones i grups que mantenen encesa la torxa de les tradicions i dels balls populars. Cal, però, que es valori més la seva tasca, tota vegada que és una important aportació, viva i intel·lectual, a la manera de ser i d'expressar-se del nostre estimat poble. Han de començar les institucions catalanes, que sembla que vulguin desmarcar-se de la promoció del folklore autòcton, tota vegada que a TV3 (televisió pública del nostre país) i a Catalunya Ràdio (la ràdio nacional de Catalunya), les cançons, les

sardanes i les danses catalanes no gaudeixen pas de l'horari privilegiat, ans tot al contrari. Cal que les institucions públiques de Catalunya, de l'Anoia i d'Igualada no regategin el seu suport moral i material a les entitats que lluiten per mantenir viu el nostre benamat folklore que, vulgues que no, forma part del patrimoni i de la cultura popular catalana.

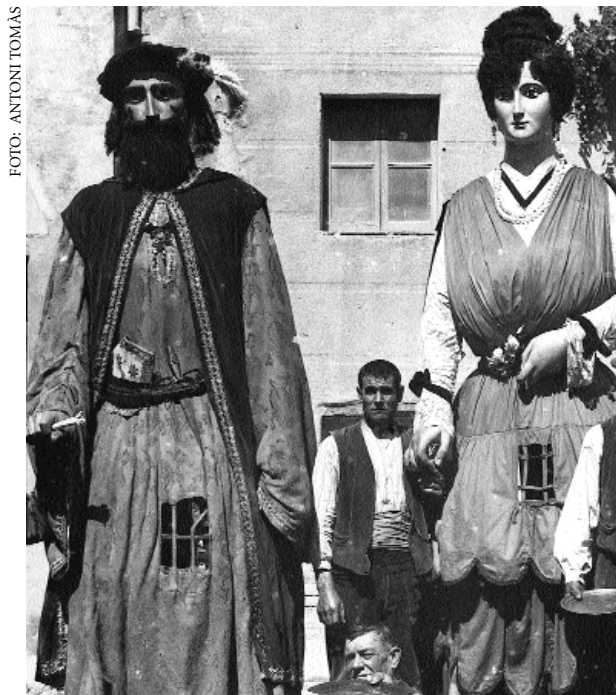

FOTO: ANTONI TOMÀS

24 d'agost de 1914, gegants de la ciutat estrenats per la Festa Major del 1861.

BIBLIOGRAFIA

ARXIU FOTOGRÀFIC MUNICIPAL. 50è aniversari. ...*Dances i entremesos*... Igualada: Ajuntament, 1982

CASTELLÀ, GABRIEL. "Estudi sobre la Patera d'Igualada". A *L'Eco d'Igualada*, n. 161, 163 i 165 (desembre - gener 1923)

CASTELLÀ, GABRIEL. "Música popular d'Igualada". A *Sometent*, n. 7, 9, 11, 13, 15, 17, 26 i 31 (agost - novembre 1905)

ELIAS FARRÉ, JOSEP. *Dances*. Igualada: Ajuntament, 1985. (Patrimoni cultural: sèrie 2; 6)

ELIAS FARRÉ, JOSEP. *La Patera*. Igualada: Ajuntament, 1987. (Patrimoni cultural: sèrie 4; 6)

ELIAS FARRÉ, JOSEP I EMILI MIRAMUNT CAMPS. *Bestiari folklòric*. Igualada: Ajuntament, 1988. (Patrimoni cultural: sèrie 5; 7)

LLACUNA ORTÍNEZ, PAU I TERESA MASCÓ. *Turquia Patera: evolució d'un canvi estètic* [treball inèdit]. Igualada: 1972

MIRAMUNT CAMPS, EMILI. *Músiques populars*. Igualada: Ajuntament, 1987 (Patrimoni cultural: sèrie 4; 8 i 9)

MIRAMUNT CAMPS, EMILI I JOSEP ELIAS FARRÉ *Els gegants i els nans*. Igualada: Ajuntament, 1984 (Patrimoni cultural; 6)

MONCUNILL TORRES, ANTONI. *De quan Igualada no era ciutat*. Igualada: Òmnium Cultural, 1990

PEDRAZA JORNADA, XAVIER. *Festes de barri*. Igualada: Ajuntament, 1990. (Patrimoni cultural: sèrie 7; 10)

SAPERAS, IL·LUMINAT. *Comparses o Balls populars d'Igualada per a piano*. Igualada: 1912

SEGURA, JOAN. *Història d'Igualada*, vol. 2. Barcelona: Eugeni Subirana, 1908

SERRA IGLESIAS, JAUME. *La festa major: cuadro de costums*. Igualada: Abadal, 1881

VALLS TORNÉ, MARCEL·LÍ. *La moixiganga*. Igualada: Ajuntament, 1986. (Patrimoni cultural: sèrie 3; 6)

VICTORI AGUILERA, FRANCESC. *Calendari folklòric d'Igualada i de la seva comarca*. Igualada: 1965

JOSEP ELIAS I FARRÉ (Igualada, 1931). Estudiós de la història i de les tradicions locals. Té publicats diversos treballs sobre aquests temes en els opuscles *Igualada*, *Patrimoni Cultural*, editats per l'Ajuntament, i en altres revistes igualadines. És redactor, des del primer número, del setmanari *La Veu de l'Anoia*. Durant uns quants anys va ser secretari de l'Agrupació Folklorica Igualadina. És nét de Josep Farré i Roca, geganter igualadí.

Nans del carrer de Sant Agustí

FOTO: J. TORIBIO

Jornada regional HOAC al Convent del caputxins d'Igualada, agost 1957